

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Куліцька Софія Вікторівна

УДК 347.51

**ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ,
ЗАПОДІЯНОЇ СУДОМ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ-2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Отрадна Олесь Олександрівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Венедіктова Ірина Валентинівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент,
Берестова Ірина Ерїївна,
Верховний Суд України,
начальник правового управління,
заслужений юрист України

Захист відбудеться 05 жовтня 2017 року о 12:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «4» вересня 2017 року

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Боднар Т.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний період розвитку Української держави характеризується впровадженням судової реформи, покликаної повернути повагу суспільства до системи правосуддя. Досягти цієї мети можливо лише за умови адекватної реакції держави як на ефективну роботу судді, так і на випадки порушення ним прав, свобод і охоронюваних законом інтересів особи.

Протягом тривалого часу існувала неоднозначність у питанні про можливість/неможливість застосування заходів цивільно-правової відповідальності до судді у випадку здійснення ним протиправного діяння. Цю неоднозначність підсилювала проблема пошуку оптимального балансу між стандартами суддівської незалежності та захистом прав, свобод і охоронюваних законом інтересів потерпілої внаслідок протиправної суддівської діяльності/бездіяльності особи, що набула поширення у багатьох державах світу з відмінними політичними, економічними, соціальними, правовими системами. Особливої актуальності та раніше невідомих граней зазначена проблема набула в державах перехідного типу (до яких належить і Україна), що пояснюється низкою факторів, серед яких першочергову роль відіграє корупціогенний, який, у свою чергу, впливає на формування і рівень довіри населення до судової влади.

Варто підкреслити, що в Україні положення правової доктрини та правозастосовної практики щодо шляхів вирішення згаданої проблеми вибірково розкривали лише окремі її складові/аспекти, що, у поєднанні з недоліками нормативно-правового регулювання даної сфери відносин, обумовило низьку ефективність і практичну недовіру усього механізму правового регулювання цивільної відповідальності судді.

З огляду на зазначене актуальність теми цього дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю з'ясування питань, пов'язаних із визначенням генези, правової природи та галузевої належності відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади, а також особливостей, умов виникнення і динаміки зобов'язань по відшкодуванню (компенсації) такої шкоди.

Необхідно зазначити, що обрана тема з урахуванням питань, які покладені в її основу, на монографічному рівні у вітчизняній юридичній доктрині розглядалася недостатньо. Істинність висловленого судження підтверджує факт наявності в українській цивілістиці лише одного дисертаційного дослідження, присвяченого даній проблематиці - О.О. Боярського «Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду» (Одеса, 2008); крім того, окремі її аспекти вибірково розкриваються у дослідженнях В.Ю. Горелової «Відповідальність держави перед особою за завдання шкоди незаконними діями органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (Київ, 2012), І.Б. Протаса «Проблеми судового захисту прав і інтересів громадян у зв'язку з заподіянням їм шкоди

незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» (Харків, 2000), М.М. Хоменка «Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами» (Київ, 2012). Натомість у деяких зарубіжних державах висвітленню означених питань присвячено низку дисертаційних досліджень у рамках різних спеціальностей: у Російській Федерації – О.П. Акімова «Становлення та розвиток інституту відшкодування шкоди, заподіяної судовими органами, у вітчизняному дореволюційному праві» (Белгород, 2008), В.П. Богданова «Зобов'язання по відшкодуванню державою шкоди, заподіяної правоохоронними органами та судами» (Санкт-Петербург, 2002), Л.В. Бойцової «Відповідальність держави за шкоду заподіяну громадянам у сфері правосуддя: генеза, сутність, тенденції розвитку» (Москва, 1995), О.А. Коваленка «Відшкодування шкоди, заподіяної незаконною діяльністю правоохоронних і судових органів та їх посадових осіб» (Тюмень, 2005), А.Е. Колієвої «Відповідальність за шкоду, заподіяну актами правоохоронних органів і суду: цивільно-правовий аспект» (Краснодар, 2007), І.І. Королева «Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду» (Москва, 2012), Г.А. Реп'єва «Цивільно-правове регулювання відшкодування шкоди, заподіяної судовими органами» (Москва, 2007), М.Є. Роціна «Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну судово-слідчими органами» (Москва, 2005), Є.В. Федорової «Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну актами судової влади при здійсненні правосуддя» (Єкатеринбург, 2013); у Республіці Молдова – А. Блошенко «Цивільно-правова відповідальність держави за шкоду, заподіяну судовими помилками» (Кишинів, 2001), у Румунії – Р. Іософа «Цивільна відповідальність держави за судові помилки» (Клуж-Напока, 2013). З позиції перспективи європейської інтеграції України неможливо оминати увагою дисертаційне дослідження К.М. Шерр «Принцип відповідальності держави за судові порушення: справа «Герхард Коблер проти Австрії» відповідно до права Європейського Співтовариства та з перспективи порівняння національного права» (Флоренція, 2008).

Незважаючи на наявність такої кількості дисертаційних робіт, дослідження зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, не втратило своєї актуальності та новизни, оскільки як у вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині не до кінця вирішеними залишаються питання визначення зобов'язаного суб'єкта, встановлення таких умов виникнення досліджуваних зобов'язань як протиправність рішень, дій і/чи бездіяльності та причинно-наслідковий зв'язок, визначення обсягу та порядку відшкодування (компенсації) тощо. Наведені обставини не лише зумовили вибір теми цього дисертаційного дослідження, але і свідчать про її актуальність для вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань у цілому.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради юридичного

факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 22 грудня 2014 р.), уточнена на засіданні Вченої ради юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 27 березня 2017 р.). Робота виконана на кафедрі цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01, номер державної реєстрації 0111U008337), яка досліджувалася на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1 січня 2011 р. по 31 грудня 2015 р. і «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (№ 16 БФ 042-01), яка досліджується на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка у період 2016-2018 років.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є розкриття правової природи, сучасного стану та майбутніх перспектив зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом.*

Для досягнення поставленої мети основна увага в дисертації зосереджена на виконанні наступних завдань:

- дослідженні генези правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, на українських землях;
- розкритті міжнародного, регіонального та національного рівнів правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю органів судової влади;
- з'ясуванні особливостей зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, як окремого (спеціального) делікту в цивільному праві України, та їх місця у системі деліктних зобов'язань;
- дослідженні підстави (завдання майнової (матеріальної) та немайнової (моральної) шкоди, соціальної, юридичної та фактичної шкоди) й умов виникнення зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади й/або їх посадовими особами: протиправності (неправосудності, незаконності) їх рішень, дій і/чи бездіяльності, наявності причинно-наслідкового зв'язку між протиправною судовою/суддівською діяльністю/бездіяльністю та заподіяною шкодою і/або їх вини;
- визначенні обсягу/розміру шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, яка підлягає відшкодуванню (компенсації);
- дослідженні порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом;
- встановленні ключових тенденцій розвитку правової доктрини, законодавства і правозастосовної практики у сфері відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади;

- розробленні пропозицій по вдосконаленню законодавства України в частині усунення прогалин і недоліків у правовому регулюванні відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом.

Об'єктом дисертаційного дослідження є цивільні правовідносини відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправних судових/суддівських діянь (рішень, дій, бездіяльності).

Предметом дисертаційного дослідження є положення міжнародно-правових актів, чинного законодавства України та законодавства зарубіжних держав, вітчизняної і зарубіжної правової доктрини, практики вітчизняних, зарубіжних і міжнародних судових установ у сфері відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади.

Методологічну основу дослідження становлять *філософські (діалектичний, герменевтичний), загальнонаукові (системний, структурно-функціональний, а також загальнологічні методи аналізу та синтезу, індукції, дедукції й аналогії, абстрагування, узагальнення, формалізації, моделювання) та конкретно-наукові (спеціальні) (історико- та порівняльно-правовий, формально-логічний) методи пізнання.* Так, за допомогою *діалектичного методу пізнання* правових явищ проведено науковий аналіз правової природи, сучасного стану та майбутніх перспектив зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом (підрозділи 1.3, 3.1). При з'ясуванні змісту та тлумаченні положень міжнародно-правових актів, чинного законодавства України та законодавства зарубіжних держав використано *герменевтичний метод пізнання* (розділи 1, 2, 3). За допомогою *історико-правового методу* досліджено генезу правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, на українських землях (підрозділ 1.1), а також зміни законодавчих, правозастосовних і доктринальних підходів до суб'єктного складу, підстави й умов виникнення зобов'язань відшкодування (компенсації) такої шкоди (підрозділи 1.3., 2.1, 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* використано як при розкритті рівнів правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю органів судової влади (підрозділ 1.2), так і дослідженні умов виникнення і динаміки згаданих зобов'язальних відносин (розділи 2, 3). Застосування *формально-логічного методу* у поєднанні з вище перерахованими *загальнонауковими методами* дозволило надати визначення зобов'язанням відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправних рішень, дій і/чи бездіяльності суду, й охарактеризувати їх особливості, місце у системі деліктних зобов'язань, а також статику та динаміку досліджуваних правовідносин (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). Для досягнення поставленої мети та виконання вище вказаних завдань використовувалися також *соціологічний, статистичний і ситуаційний методи/підходи.*

Науково-теоретична основа дослідження базується на наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників проблематики деліктних зобов'язань за

участю держави, її органів і/чи їх посадових осіб дореволюційного, радянського та сучасного періодів, а саме: О.П. Акімова, Ю.М. Андрєєва, Б.С. Антимонова, С.Ф. Афанасьєва, К.В. Басіна, І.А. Безклубого, А. Блошенко, Д.В. Бобрової, В.П. Богданова, Л.В. Бойцової, О.О. Боярського, С.М. Братуся, В. Варкалло, В.А. Волконського, Ю.І. Галушки, Дж. Голдберга, В.Г. Голубцова, В.Ю. Горєлової, С.Д. Гринько (Русу), М. Гріна, О.М. Гуляєва, О.В. Дзери, Ю.М. Дзери, Б. Ескеленда, Г.В. Єрьоменко, А.І. Загорулька, Б. Зіперські, М.В. Зуєвої, Р. Іософа, О.С. Іюффе, І.С. Канзафарової, Дж. Карді, Н.А. Кирилової, Т.С. Ківалової, О.М. Клименко, О.А. Коваленка, Г. Козіола, А.Е. Колієвої, І.І. Королева, О.О. Красавчикова, А.Н. Кузбагарова, Н.С. Кузнецової, О.П. Куна, М.І. Лазарєвського, Р.А. Майданика, О. Л. Маковського, М.С. Малєїна, Г.К. Матвєєва, У. Маттеї, Т.М. Медведєвої, О.В. Михайленка, О. Морету, І.С. Ніжинської, Дж. Ніфлінг, О.М. Овчаренко, О.О. Отраднєвої, О.О. Первомайського, К.П. Побєдоносцева, С.Б. Полякова, В.Л. Проссєра, І.Б. Протаса, Р.О. Прощалигіна, Р.В. Райта, Г.А. Рєп'єва, М.Є. Рошіна, Р.Б. Сабодаша, К.Л. Сандовал, Е.Дж. Себока, В.Т. Смірнова, А.О. Собчака, І.А. Тактаєва, Ю.В. Успенського, Є.В. Федорової, К.А. Флейшиць, М.М. Фролова, М.М. Хоменка, С.Б. Цветкова, Є.П. Черновола, С.Дж. Шапіро, К.М. Шєрр, В.І. Ямкового, В.А. Янішевського й інших правників.

Нормативну основу цієї роботи склали: Конституція України, міжнародно-правові акти, акти законодавства України й інших держав.

Фактологічною основою даної дисертації є акти судів загальної юрисдикції, акти спеціалізованих судів, акти Конституційного Суду України, практика судів зарубіжних держав, Європейського та Міжамериканського Судів з прав людини, а також Суду Європейського Союзу.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, що виносяться на захист:

Вперше:

- обґрунтовано необхідність запровадження в Україні механізму відшкодування (компенсації) шкоди, який передбачав би поєднання індивідуалізації деліктної відповідальності судді (щомісячні відрахування із суддівської винагороди у розмірі фіксованих внесків, які зараховуватимуться на окремі спеціальні рахунки на ім'я кожного судді) з субсидіарною роллю держави (якщо накопичених на рахунок коштів недостатньо, належна потерпілій особі сума відшкодування виплачуватиметься із бюджетних коштів), із можливістю судді отримати винагороду у разі бездоганного виконання своїх обов'язків. Доведено перспективність упровадження в Україні обов'язкового державного страхування деліктної відповідальності суддів.

- запропоновано типологію держав світу, залежно від підходу до правового регулювання і застосування у сфері цивільної позадоговірної (деліктної) відповідальності держави, її судових органів і посадових осіб цих органів, притаманного відповідній правовій системі (сім'ї): тип І - держави, в яких існує абсолютний імунітет органів судової влади/суддів від цивільної

відповідальності за помилки допущені у ході здійснення правосуддя, з обмеженим колом випадків відповідальності власне держави, які, як правило, є складовою її міжнародних зобов'язань, обов'язковість виконання котрих впливає з міжнародного договору - англо-американська правова сім'я; тип II - держави, які допускають цивільну позадоговірну (деліктну) відповідальність власне держави, її судових органів і/або посадових осіб цих органів, однак її сфера є обмеженою з огляду на джерело та/або характер судових рішень, дій і/чи бездіяльності, що призвели до порушення, або форму/ступінь вини делінквента - сім'я континентального права (романо-германська) та деякі «змішані» правові системи. Констатовано, що в Україні правове регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю органів судової влади, відповідає одній із моделей такого регулювання у межах держав типу II та кореспондує міжнародним стандартам незалежності суддів.

- доведено, що на даний час суди України наділені компетенцією по ухваленню рішень стосовно правомірності обмеження права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність у силу прямої дії норм низки міжнародних договорів і з огляду на практику Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні. Тому в разі поточної бездіяльності суду (судді) у формі невиконання/неналежного виконання ним функції судового контролю (загальних обов'язків щодо захисту прав людини), яка призвела до порушення (чи створила реальну загрозу порушення) суб'єктивних прав недієздатної особи, заподіяння шкоди її майновим або особистим немайновим інтересам, такій особі має бути гарантовано реалізацію нею права вимагати виплати відшкодування (компенсації).

- запропоновано до застосування в Україні кількарівневий тест по встановленню наявності/відсутності причинно-наслідкового зв'язку в деліктних зобов'язаннях: у першу чергу повинна застосовуватися теорія *conditio sine qua non*/*«the But-For Test»*, після якої - один або декілька «фільтрів» отриманих результатів (зокрема, теорія адекватного заподіяння). За необхідності, з метою подолання проблемних ситуацій, які перешкоджатимуть застосуванню виключно теорії *conditio sine qua non*/*«the But-For Test»* (для прикладу, встановлення причинно-наслідкового зв'язку у випадках наявності кількох самодостатніх причин настання шкоди), цей алгоритм може бути доповнено перевіркою на *Necessary Element of a Sufficient Set (NESS)*.

- запропоновано встановити на рівні законодавства України такий спосіб захисту репутації особи, підозра, обвинувачення щодо якої не підтвердилися, як офіційне вибачення відповідного(-их) органу(-ів), що здійснює(-ють) оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, а також їх посадових, службових осіб, внаслідок протиправних рішень, дій і/або бездіяльності яких особі було заподіяно шкоду.

Удосконалено:

- вчення про історичні етапи та ключові тенденції генези правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної

внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, на українських землях.

- визначення зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправних рішень, дій і/чи бездіяльності суду, як позадоговірного охоронного відносного правовідношення, в якому одна сторона (постраждала фізична чи юридична особа - кредитор) має право вимагати від іншої сторони (держави - боржника) відшкодування в повному обсязі майнової шкоди, компенсації немайнової (моральної) шкоди, відновлення інших порушених прав, свобод та/або охоронюваних законом інтересів, а боржник зобов'язаний відшкодувати (компенсувати) заподіяну внаслідок протиправних рішень, дій і/чи бездіяльності фактичного заподіювача (суду, судді) шкоду та відновити порушені права, свободи та/або охоронювані законом інтереси кредитора.

- аргументацію щодо неможливості трактування протиправності з позицій генерального делікту в зобов'язаннях із заподіяння шкоди органами судової влади. В цих випадках діє спростовна презумпція правомірності рішень, дій, бездіяльності суду (чи так звана презумпція процесуальної сумлінності, добросовісності суду). Розуміння же протиправності судового рішення, як і дії чи бездіяльності суду, не обмежується виключно їх незаконністю.

- формулювання критеріїв відмежування суддівського свавілля, інших форм грубої та невибачної протиправної поведінки судді (суддів) від правомірної поведінки (як правило, у формі добросовісної судової/суддівської помилки): 1) наслідки, до настання яких призвела протиправна поведінка судді (суддів): а) неякісне (хибне, з дефектами) відправлення правосуддя, що виявляється у результатах виконання судової функції, та підриває авторитет судової влади в цілому; б) відмова у доступі до правосуддя з підстав не передбачених законом або надмірні затримки при розгляді та вирішенні справи; в) істотні процесуальні порушення, які впливають на хід і/чи результат судового розгляду, зокрема, унеможливають реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків, призводять до порушення правил щодо юрисдикції тощо; г) очевидні/грубі помилки у правовій позиції, відображеній у судовому рішенні, що проявляються у неправильному застосуванні норм права, в тому числі, їх помилковому тлумаченні; г) очевидна/груба помилка суду щодо питання факту, яка вплинула на результат вирішення справи; 2) інші ознаки, що свідчать про очевидний грубий невибачний характер поведінки судді (суддів), зокрема, її систематичність.

Набули подальшого розвитку:

- висновок про те, що субінститут відповідальності держави у формі відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної її судовими органами й/або посадовими особами цих органів, має комплексний характер [у розрізі відповідної галузі законодавства, акти якого регулюють досліджувану сферу правовідносин] та міжгалузеву правову природу [в контексті приналежності до галузі права], оскільки у ньому поєднуються публічно-правові та приватно-

правові засади. Проте перевагу у правовому регулюванні досліджуваної сфери відносин слід надати саме приватно-правовим засадам, оскільки в протилежному випадку обов'язок держави відшкодувати (компенсувати) спричинену їй судовими органами й/або посадовими особами цих органів шкоду перетвориться на право.

- висновок про те, що за своєю правовою природою зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності суду, є правовою формою реалізації цивільно-правової відповідальності.

- положення щодо особливостей зобов'язань по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади [специфіки суб'єктного складу, що виражається через відмінність безпосередніх заподіювачів шкоди (суддя, судді, суд) від суб'єктів зобов'язань по її відшкодуванню (компенсації) (держава), а також підстави їх виникнення, що проявляється у обсязі та характері спричиненої шкоди], які дозволяють кваліфікувати розглядувані зобов'язання в якості спеціального делікту в цивільному праві України.

- положення про першочергове значення соціального аспекту шкоди, заподіяної органами судової влади, що проявляється у применшенні/втраті довіри до правосуддя та характеризується найвищим рівнем шкідливості негативних наслідків.

- пропозиції щодо встановлення на законодавчому рівні нових складових немайнової шкоди, які підлягатимуть компенсації, зокрема, порушення ділової репутації юридичної особи (репутаційна шкода), заподіяння так званої організаційної шкоди у формах невизначеності в плануванні управлінських рішень, перешкоди в управлінні юридичною особою тощо.

- аргументація щодо можливості виникнення в держави додаткового обов'язку в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної їй судовими органами та/чи їх посадовими особами, а саме застосування заходів відповідальності, передбачених нормою ч. 2 ст. 625 ЦК України.

На основі проведеного наукового дослідження вносяться конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, викладені в Додатку 1 до дисертації у вигляді законопроекту.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання зроблених наукових висновків для подальших наукових розвідок питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, заподіяної органами державної влади/їх посадовими особами, для викладання навчальної дисципліни «Цивільне право», спеціального курсу «Недоговірні зобов'язання: доктрина та юридична практика», а також при підготовці підручників і навчальних посібників із зазначених дисциплін, коментарів до чинного законодавства України. В аспекті законотворчої діяльності висновки наукової роботи можуть сприяти удосконаленню чинного законодавства України шляхом внесення запропонованих змін і доповнень до ЦК України та інших

нормативно-правових актів. Окрім того, викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у правозастосовній діяльності, як під час вирішення проблемних питань, що виникають у процесі застосування норм, які регулюють названі правовідносини, в кожній конкретній ситуації, так і з метою впровадження узагальнених правозастосовних підходів, які б усунули поточні недоліки правозастосування в цій категорії справ і в майбутньому сприяли б формуванню передбачуваної сталої правозастосовної практики.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою. Сформульовані в ній положення наукової новизни й інші наукові результати отримані на базі особистого вивчення та аналізу наукових і нормативних джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також отримали апробацію на: Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице, Словачька Республіка, 27-28 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, Україна, 22 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Матвеевські читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях» (м. Київ, Україна, 20 листопада 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів» (м. Братислава, Словачька Республіка, 27-28 листопада 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження)» (м. Одеса, 20-21 травня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 3-4 червня 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.), а також у ході постійно діючого наукового семінару Центру німецького права та Ради молодих вчених юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Сучасні виклики українського права в контексті європейської інтеграції» (травень, 2016 р.). Тези виступів/доповідей на всіх зазначених міжнародних/всеукраїнській науково-практичних/науковій конференціях і семінарі були опубліковані.

Публікації. Основні наукові положення і висновки дисертаційного дослідження викладені дисертантом у десяти наукових публікаціях. Зокрема, в юридичних виданнях, визнаних МОН України фаховими, за темою дисертації опубліковано вісім наукових статей, дві наукові статті вийшли друком у зарубіжних наукових фахових юридичних виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, поданої українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (762 найменування на 90 сторінках) і двох додатків (на 7 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 322 сторінки, з яких основного тексту – 212 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розкривається сутність і обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань; визначаються мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження, а також його методологічної основи; формулюються основні наукові положення, які відображають наукову новизну отриманих результатів і виносяться на захист; аргументується теоретичне та практичне значення отриманих результатів; надаються відомості про їх апробацію та публікації автором концептуальних положень дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Загальні положення про відшкодування (компенсацію) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду» складається із трьох підрозділів, у яких автором досліджується генеза правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, на українських землях; розкриваються міжнародний, регіональний і національний рівні правового регулювання даної сфери відносин; з'ясовуються особливості зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, як окремого (спеціального) делікту в цивільному праві України, та їх місце у системі деліктних зобов'язань.

У підрозділі **1.1 «Генеза правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, на українських землях»** досліджуються історичні етапи зародження та розвитку інституту відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, з огляду на джерела правового регулювання розглядуваної сфери правовідносин, а також визначаються ключові тенденції, характерні для досліджуваних історичних етапів.

Так, за результатами системного аналізу нормативних і наукових джерел дисертантом встановлено, що на українських землях генеза правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, відбувалася поетапно: XIV - XVI ст. – зародження інституту цивільної позадоговірної (деліктної) відповідальності суддів; XVII – початок XX ст. – його розвиток у виді персональної майнової відповідальності суддів за

заподіяну внаслідок їхньої протиправної діяльності/бездіяльності шкоду; XX – XXI ст. - подальша еволюція, в ході якої відбувся перехід від моделі особистої майнової відповідальності суддів за заподіяння шкоди особі в ході виконання судової функції держави до встановлення обов'язку державного (судового) органу і, згодом, держави (казни) по її відшкодуванню потерпілій особі.

У підрозділі 1.2 «Міжнародний, регіональний і національний рівні правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю органів судової влади» здійснено компаративний аналіз правового регулювання відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю органів судової влади, за наслідками якого встановлено, що свого часу на міжнародному та регіональному рівнях було досягнуто своєрідний компроміс щодо шляхів вирішення найбільш проблемних та дискусійних питань означеної сфери, проте більшість держав світу й досі врегульовують дані відносини по-різному, керуючись при цьому вимогою про обов'язковість дотримання гарантій незалежності суддів, що фактично означає відхід від міжнародно-правових узагальнень і надання пріоритету внутрішньому національному рівню регулювання цієї сфери праввідносин. Проведений компаративний аналіз став основою для розробленої автором дисертації типології держав світу за критерієм підходу до правового регулювання і застосування у сфері цивільної позадоговірної (деліктної) відповідальності держави, її судових органів і посадових осіб цих органів, притаманного відповідній правовій системі (сім'ї).

У підрозділі 1.3 «Особливості зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, та їх місце у системі деліктних зобов'язань» наголошується, що зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, належать до спеціальних деліктів, які виділяються на підставі особливості суб'єктного складу безпосередніх заподіювачів шкоди, для яких характерні своєрідні межі відповідальності, пов'язані з необхідністю дотримання стандартів суддівської незалежності.

Особливістю цього різновиду деліктних зобов'язань є і підстава їх виникнення - завдання майнової (матеріальної) та немайнової (моральної) шкоди, соціальної, юридичної та фактичної шкоди. Специфіка шкоди проявляється в її обсязі та характері. Так, за рівнем шкідливості негативних наслідків, першочергову роль відіграватиме саме соціальний аспект заподіяної шкоди – применшення/втрата довіри до правосуддя.

Автором з'ясовано, що за своєю правовою природою зобов'язання відшкодування (компенсації) державою шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності її судових органів і/або посадових осіб цих органів, є правовою формою реалізації цивільно-правової відповідальності. При цьому, за результатами проведеного дослідження запропоновано власну дефініцію цього різновиду деліктних зобов'язань.

Розділ 2 «Умови виникнення зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду» складається із трьох підрозділів, у яких автором досліджуються умови виникнення зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади й/або їх посадовими особами: протиправність (неправосудність, незаконність) їх рішень, дій і/чи бездіяльності, наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправною судовою/суддівською діяльністю/бездіяльністю та заподіяною шкодою і/або їх вини.

У підрозділі 2.1 **«Протиправність (незаконність) рішень, дій та/або бездіяльності суду»** доводиться, що у зобов'язаннях із заподіяння шкоди органами судової влади протиправність не слід розглядати з позицій генерального делікту. В цих випадках діє спростовна презумпція правомірності рішень, дій, бездіяльності суду (чи так звана презумпція процесуальної сумлінності, добросовісності суду), що обумовлює перерозподіл тягара доведення (доказування): особа, якій заподіяно шкоду, повинна надати докази протиправності рішень, дій, бездіяльності суду. При цьому, розуміння протиправності судового рішення, як і дії чи бездіяльності суду, не обмежується виключно їх незаконністю. З огляду на це дисертант убачає доцільність у внесенні змін до низки нормативно-правових актів, що регулюють відносини відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади, в частині заміни категорії «незаконні рішення, дії чи бездіяльність» на «неправосудні рішення, протиправні дії чи бездіяльність», з одночасним розширенням переліку таких діянь.

Крім того, автором звертається окрема увага на проблему запровадження ефективного компенсаторного засобу захисту права особи на розгляд справи протягом розумного строку та пропонуються можливі шляхи її вирішення в Україні.

У підрозділі 2.2 **«Причинно-наслідковий зв'язок між протиправною (незаконною) діяльністю/бездіяльністю суду та заподіяною шкодою»** автором доводиться, що жодна з відомих нині теорій причинно-наслідкового зв'язку не може бути безумовно та беззаперечно обрана в якості основної та такої, яка враховує всі можливі випадки заподіяння шкоди внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності судових органів. Концепція безпосереднього (прямого) причинно-наслідкового зв'язку, яка визнається застосовною в силу офіційних роз'яснень вищих судових інстанцій України, суттєво й не виправдано обмежує зміст причинно-наслідкового зв'язку, що має юридичне значення. У справах про відшкодування (компенсацію) шкоди, заподіяної судом, потерпіла особа повинна довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправною судовою/суддівською діяльністю/бездіяльністю та заподіяною шкодою, тобто, цей зв'язок не має нормативного характеру.

У підрозділі 2.3 **«Специфіка вини у зобов'язаннях відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними)**

рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду» дисертантом обґрунтовується неприпустимість використання різних концепцій (теорій) вини, в залежності від виду юридичної відповідальності судді (суддів): поведінкової – для настання приватно-правової (цивільної) відповідальності, та психологічної – для настання публічно-правової (дисциплінарної, кримінальної) відповідальності, оскільки такий підхід може призвести до виникнення міжгалузевої колізії між видовими інститутами юридичної відповідальності, які насамперед розмежовуються за ступенем суспільної шкідливості (небезпечності) правопорушень і тяжкості спричинених наслідків, а не вини правопорушника.

Вина не є обов'язковою умовою для виникнення зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, за винятком випадків, передбачених ч. 5 ст. 1176 та ч. 3 ст. 1191 ЦК України. Тобто вина не потребує доказування, оскільки шкода компенсуватиметься державою незалежно від вини судді (суддів) у випадках, визначених ч. 1 та ч. 6 ст. 1176, ст.ст. 1173, 1174 ЦК України.

Розділ 3 «Обсяг і порядок відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду» складається із двох підрозділів, у яких автором досліджуються питання визначення обсягу/розміру шкоди, заподіяної внаслідок протиправної (незаконної) діяльності/бездіяльності органів судової влади, яка підлягає відшкодуванню (компенсації), а також порядку її відшкодування (компенсації).

У **підрозділі 3.1 «Обсяг відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом»** автором констатується наявність в Україні проблеми реалізації принципу відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправною судовою/суддівською діяльністю/бездіяльністю, в повному обсязі, та пропонуються можливі шляхи вирішення означеної проблеми. Крім того, дисертантом досліджується низка проблемних питань відшкодування майнової (матеріальної) та немайнової (моральної) шкоди, серед яких особливу увагу звернено на: відшкодування неотриманих прибутків з позиції захисту правомірних очікувань особи щодо певного стану речей (у майбутньому) (захисту охоронюваного законом приватновласницького інтересу особи); впровадження презумпції наявності моральної шкоди у випадках порушення основоположних прав людини, із встановленням гарантованого мінімального розміру компенсації; встановлення на законодавчому рівні нових складових немайнової шкоди, що підлягатимуть компенсації, зокрема, порушення ділової репутації (*goodwill*) юридичної особи (репутаційна шкода), заподіяння так званої організаційної шкоди у формах невизначеності в плануванні управлінських рішень, перешкоди в управлінні юридичною особою тощо, а також такого способу захисту репутації особи, підозра, обвинувачення щодо якої не підтвердилися, як офіційне вибачення відповідного(-их) органу(-ів), що здійснює(-ють) оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, а також їх посадових, службових осіб, внаслідок протиправних рішень, дій і/чи бездіяльності яких особі було заподіяно шкоду.

У підрозділі 3.2 «Порядок відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду» розкриваються недоліки нині існуючого порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) рішеннями, діями та/або бездіяльністю суду. Окрема увага звертається на проблематику здійснення державою свого права на пред'явлення зворотної вимоги до судді (суддів), можливість виникнення якого зумовлена встановленням в його (їх) діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо нього (них), який набрав законної сили, або ж у разі встановлення вини судді (суддів) у порушенні Україною міжнародних зобов'язань. Поза межами правового регулювання, а отже, без можливості застосування права регресу, залишаються випадки, за яких протиправність діяння судді (суддів) є підставою для їх дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження. До того ж у випадку заподіяння шкоди іншими неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду (судді, суддів), протиправність яких може бути встановлена іншим, аніж вирок, рішенням суду, шкода взагалі не підлягає відшкодуванню винною особою суду (суддею, суддями). Дисертантом пропонується усунути названі законодавчі прогалини шляхом внесення змін до цивільного законодавства України.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** дисертантом викладені основні результати дослідження, що характеризуються теоретичним і практичним значенням, на підставі яких визначені окремі положення наукової новизни, що винесені на захист. Серед висновків, що зроблені у дисертації, є, зокрема, такі:

1. Зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправних рішень, дій і/чи бездіяльності суду – позадоговірне охоронне відносно правовідношення, в якому одна сторона (постраждала фізична чи юридична особа - кредитор) має право вимагати від іншої сторони (держави - боржника) відшкодування в повному обсязі майнової шкоди, компенсації немайнової (моральної) шкоди, відновлення інших порушених прав, а боржник зобов'язаний відшкодувати (компенсувати) заподіяну внаслідок протиправних рішень, дій чи бездіяльності фактичного заподіювача (суду, судді) шкоду та відновити порушені права кредитора.

2. За своєю правовою природою зобов'язання відшкодування (компенсації) державою шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності її судових органів і/або посадових осіб цих органів, є правовою формою реалізації цивільно-правової відповідальності.

3. Зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, належать до спеціальних деліктів, які виділяються на підставі особливості суб'єктного складу безпосередніх заподіювачів шкоди, для яких характерні своєрідні межі відповідальності, пов'язані з необхідністю дотримання стандартів суддівської незалежності. Тому держава, виступаючи суб'єктом

зобов'язань по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності її судових органів і/або посадових осіб цих органів, братиме участь у процесуальних правовідносинах як сторона процесу, в особі Державної казначейської служби України як органу державної влади зі статусом юридичної особи публічного права, у відповідності до його компетенції. Водночас безпосередні заподіювачі такої шкоди (суддя, судді) обов'язково мають бути залучені до розгляду справи про її відшкодування (компенсацію) в якості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача.

4. В разі заподіяння особі шкоди внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності суддів при колегіальному розгляді справи, за умови неможливості визначення часток, у яких її було спричинено конкретним суддею у складі колегії, така шкода повинна відшкодуватися (компенсуватися) в повному обсязі солідарно, незалежно від того, чи була поведінка конкретного судді рівноцінною або альтернативною причиною заподіяння шкоди особі. За множинності діянь, кожне з яких потенційно могло б бути достатньою причиною заподіяння шкоди, кожне з них окремо презюмується в якості можливої причини цієї шкоди за умови, якщо фактично неможливо точно визначити конкретне діяння, що заподіяло шкоду потерпілій особі. Якщо ж у випадку множинності діянь жодне з них не стало причиною заподіяної шкоди в цілому або в істотній її частині, то ті з них, які найімовірніше сприяли (нехай навіть неістотно) заподіянню цієї шкоди презюмують такими, що спричинили її в рівних частинах. Винятком із цих правил та підставою виключення деліктної відповідальності судді при колегіальному розгляді справи є висловлення ним окремої думки, яка відрізняється від протиправного рішення більшості колегії суддів.

5. Добросовісна суддівська помилка в жодному випадку не може бути підставою/умовою юридичної відповідальності судді, оскільки це суперечитиме міжнародним стандартам і порушуватиме гарантії незалежності суддів. При цьому, однак, допущення суддею добросовісної помилки щодо питань права та/чи факту може призвести до заподіяння шкоди учасникам процесу/провадження, а тому в цьому випадку не виключається можливість виникнення у держави обов'язку відшкодувати (компенсувати) спричинену шкоду.

6. В сучасних умовах цивільну відповідальність суддів в Україні може бути реалізовано шляхом запровадження щомісячних відрахувань із суддівської винагороди у розмірі фіксованих внесків, із зарахуванням цих внесків на окремі спеціальні рахунки на ім'я кожного судді. Кошти накопичуватимуться на рахунках, і в разі заподіяння шкоди особі внаслідок протиправних дій, бездіяльності чи рішень судді, цій особі виплачуватиметься компенсація з рахунку конкретного судді. В разі недостатності коштів на рахунку належна потерпілому сума відшкодування субсидіарно здійснюватиметься з бюджетних коштів. У разі виходу судді у відставку накопичені на рахунку кошти повертатимуться йому у вигляді одноразової виплати (винагороди), або ж

виплачуватимуться щомісяця у встановленій сумі разом із пенсією чи довічним грошовим утриманням.

7. В майбутньому найоптимальнішим різновидом позасудового порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади, буде обов'язкове державне страхування відповідальності суддів на випадок заподіяння ними шкоди у ході виконання судової функції держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Куліцька С.В. Генезис інституту відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконної діяльності/бездіяльності органів судової влади // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2016. № 2 (103). С. 75-80.

2. Куліцька С.В. Міжнародний, зарубіжний та національний рівні правового регулювання зобов'язань із відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірною діяльністю (бездіяльністю) органів судової влади (судді, суддів) // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 3. С. 61-64.

3. Куліцька С.В. Особливості зобов'язань з відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірною діяльністю (бездіяльністю) органів судової влади (судді, суддів) // Журнал східноєвропейського права. 2014. № 4. С. 90-96.

4. Sofiya V. Kulitska. Wrongfulness of a Court's Decisions, Acts and/or Omissions as a Condition of Tortious Obligations in Ukraine // Adam Mickiewicz University Law Review. 2016. Volume 6. P. 157-171.

5. Куліцька С.В. Ефективні засоби захисту права на справедливий суд (у частині дотримання розумних строків) в Україні: місія здійснення? // Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 1/1. С. 121-126.

6. Куліцька С.В. Особливості причинного зв'язку в зобов'язаннях по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності органів судової влади // Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2016. Том 21. Вип. 1 (28). С. 59-68.

7. Куліцька С.В. Щодо обсягу відшкодування (компенсації) шкоди, завданої органами судової влади // Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 4 (31). С. 155-163.

8. Куліцька С.В. Щодо обсягу відшкодування майнової шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності органів судової влади // Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 222-224.

9. Куліцька С.В. Компенсація немайнової (моральної) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності/бездіяльності органів судової влади // Часопис Київського університету права. 2016. № 4. С. 225-229.

10. Куліцька С.В. Проблемні питання порядку відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірними (незаконними) рішеннями,

діями чи бездіяльністю суду (судді, суддів) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. № 35. С. 139-144.

11. Куліцька С.В. Про підставу виникнення зобов'язань з відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірною діяльністю (бездіяльністю) органів судової влади (судді, суддів) // Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie «Právna veda a prax v treťom tisícročí». 27-28 február 2015, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Košice. С. 83-86.

12. Куліцька С.В. Правова природа відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправних рішень, дій чи бездіяльності суду // Актуальні питання державотворення в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 22 травня 2015 р. К.: Прінт-Сервіс, 2015. С. 211-212.

13. Куліцька С.В. Місце зобов'язань з відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної неправомірною діяльністю (бездіяльністю) органів судової влади (судді, суддів), у системі деліктних зобов'язань // Верховенство права та правова держава: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 95-97.

14. Куліцька С.В. Деякі особливості прояву вини у зобов'язаннях із відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності (бездіяльності) органів судової влади // Матвеевські читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20 листопада 2015 р. К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2015. С. 94-96.

15. Куліцька С.В. Форми вини та їх значення для покладення на суддю (суддів) юридичної відповідальності // Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov». 27-28 novembra 2015, Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava. С. 217-220.

16. Куліцька С.В. «Обсяг» чи «розмір» відшкодування/компенсації шкоди – ось питання? // Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 43-45.

17. Куліцька С.В. Щодо можливості/неможливості застосування ч. 2 ст. 625 ЦК України до зобов'язань по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади // Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 20-21 травня 2016 р. Одеса: Астропринт, 2016. С. 315-320.

18. Куліцька С.В. Щодо новел у правовому регулюванні виконання рішень суду про стягнення бюджетних коштів у рахунок відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції,

м. Херсон, 3-4 червня 2016 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 72-76.

19. Куліцька С.В. Щодо перспективи впровадження в Україні обов'язкового державного страхування деліктної відповідальності суддів // Сучасні виклики українського права в контексті європейської інтеграції: тези доповідей учасників постійно діючого наукового семінару. Бюлетень № 2 (2) травень 2016 р. Київ: Центр німецького права, Рада молодих вчених юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. С. 31-34.

АНОТАЦІЯ

Куліцька С.В. Зобов'язання відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. - Київ, 2017.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, присвяченою дослідженню зобов'язань відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом.

У ній розкрито питання, пов'язані з визначенням генези, правової природи та галузевої належності відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом, а також особливостей, умов виникнення і динаміки зобов'язань по відшкодуванню (компенсації) такої шкоди.

За результатами дослідження положень міжнародно-правових актів, чинного законодавства України та законодавства зарубіжних держав, вітчизняної і зарубіжної правової доктрини, практики вітчизняних, зарубіжних і міжнародних судових установ у сфері відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної органами судової влади, було визначено ключові тенденції розвитку правової доктрини, законодавства і правозастосовної практики у даній сфері, а також розроблено пропозиції по вдосконаленню законодавства України в частині усунення недоліків у правовому регулюванні відносин відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної судом.

Ключові слова: відшкодування (компенсація) шкоди, держава, суд, суддя (судді), протиправні (неправосудні, незаконні) рішення, дії та/або бездіяльність, судова/суддівська помилка.

АННОТАЦИЯ

Кулицкая С.В. Обязательства возмещения (компенсации) вреда, причиненного судом. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Киевский национальный

университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. - Киев, 2017.

Диссертация является самостоятельной завершённой научной работой, посвящённой исследованию обязательств возмещения (компенсации) вреда, причиненного судом.

В ней раскрыты вопросы, связанные с определением генезиса, правовой природы и отраслевой принадлежности отношений возмещения (компенсации) вреда, причиненного судом, а также особенностей, условий возникновения и динамики обязательств по возмещению (компенсации) такого вреда.

По результатам исследования положений международно-правовых актов, действующего законодательства Украины и законодательства зарубежных государств, отечественной и зарубежной правовой доктрины, практики отечественных, зарубежных и международных судебных учреждений в сфере возмещения (компенсации) вреда, причиненного органами судебной власти, были определены ключевые тенденции развития правовой доктрины, законодательства и правоприменительной практики в данной сфере, а также разработаны предложения по совершенствованию законодательства Украины в части устранения недостатков в правовом регулировании отношений возмещения (компенсации) вреда, причиненного судом.

Ключевые слова: возмещение (компенсация) вреда, государство, суд, судья (судьи), противоправные (неправосудные, незаконные) решения, действия и/или бездействие, судебная/судейская ошибка.

ANNOTATION

Kulitska S.V. Obligations of Compensation for Harm Caused by the Court. – *Manuscript.*

Thesis to obtain a scientific degree of Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is an independent completed scientific research of obligations of compensation for harm caused by the court. The issues related to the determination of the genesis, legal nature of relationships of compensation for harm caused by the court, as well as the features, conditions of arising and dynamic of obligations of compensation for such harm are highlighted. Special attention is paid to the comparative analysis of legal regulation of relations of compensation for harm caused by wrongful (illegal) decisions, actions and/or omissions of the judicial authorities. Conducting of such analysis allowed us to obtain a number of research results of important theoretical and practical significance.

In particular, as the result of the research, a current necessity of introducing in Ukraine the compensatory mechanism, which will involve a combination of individualization of the tortious liability of a judge with a subsidiary role of the State, with the possibility of a judge to receive remuneration in the event of faultless

performance of his/her duties, has been substantiated for the first time. The model of such a mechanism, which is proposed by the author of the thesis, is practically feasible in Ukraine and will make it possible for the victims to fully realize their right to get a real and fair compensation for the harm caused, guarantee the independence of judges in the administration of justice and their personal interest in the legality and validity of the judgements and decisions they hold/render. Besides, the prospects of introducing in Ukraine the compulsory state judicial malpractice insurance have been proven by the author.

The comparative analysis carried out has become the basis for the author's typology of the countries of the world based on the criterion of approach to legal regulation and law enforcement in the field of civil non-contractual (tortious) liability of the state, its judicial bodies and officials, inherent in the relevant legal system (family). In addition, study of the foreign states' experience in conjunction with a systemic analysis of the current state of law enforcement in this field of legal relations in Ukraine has made it possible to propose a multilevel test to establish the presence/absence of a causal link between the wrongful activity/inactivity of the offender and the negative consequences of violating the rights, freedoms or legitimate interests of the victim and/or causing pecuniary/non-pecuniary (moral) loss, for application in our country. The practical implementation of this proposal will contribute not only to solving many of the current problematic issues arising in law enforcement activities in the context of the tortious obligations under investigation, but also improving the mechanism of civil-law regulation of tortious obligations in general.

The author's proposal to envisage under the Ukrainian legislation such a remedy to protect a person's reputation, suspicion, charges of whom have not been confirmed, as the official apology of the relevant inquest, pre-trial investigation, office of public prosecutor or judicial body(-ies), as well as their officials, officers, whose wrongful (unlawful, illegal) decisions, actions and/or omissions caused the harm to a person, and improvement of the formulation of criteria for distinguishing judicial arbitrariness, other forms of gross and inexcusable wrongful behavior of a judge (judges) from lawful conduct (usually in the form of a good faith (bona fides) judicial error), also have the important practical value from the standpoint of human rights and freedoms protection.

As a result of study of the international instruments, laws of Ukraine and laws of foreign states, domestic and foreign legal doctrines, practices of domestic, foreign and international courts in the field of compensation for harm caused by the judicial authorities, the key trends in legal doctrine, legislation and law enforcement in the aforementioned field have been defined, as well as the proposals to improve the legislation of Ukraine in the part of filling the gaps and elimination of the shortcomings in the legal regulation of relationships of compensation for harm caused by the court.

Keywords: *Compensation for Harm, State, Court, Judge (Judges), Wrongful (Unlawful, Illegal) Decisions, Actions and/or Omissions, Miscarriage of Justice/Judicial Error.*